

ВІДГУК

**опонента, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника
Кушакової-Костицької Наталії Вадимівни на дисертацію
Драгана Ігоря Валентиновича «Філософсько-правові засади
реформування механізму реалізації кримінальної відповідальності в
сучасній Україні», подане на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право**

1. Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлена насамперед відчутним загостренням суперечностей вітчизняного механізму реалізації кримінальної відповідальності, що, у свою чергу, посилює потребу його докорінного реформування. До того ж, проблематика, пов'язана із згаданим реформуванням, не отримала належного вирішення в сучасній науковій літературі. Зокрема, залишаються недослідженими фундаментальні філософсько-правові засади накреслення обґрунтованих спрямувань, шляхів та перспектив здійснення таких реформ. Отже, тема рецензованої роботи є актуальною як у теоретичному, так і у практичному відношеннях.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Дисертація містить багатобічний та ґрунтовний аналіз основних напрямків дослідження розглядуваної проблематики у сучасній науковій літературі (при цьому варто відзначити, що такий аналіз супроводжується аргументованою критичною авторською оцінкою). Тим самим здобувач виявляє ті суперечності й прогалини в існуючих розробках, на усунення яких має бути спрямоване подальше вивчення цих питань.

Ключова ідея роботи полягає у тому, що для визначення головних напрямків реформування механізму реалізації кримінальної відповідальності (МРКВ) доцільним є комплексне вивчення залежностей його ефективності, з одного боку, від внутрішньої структурно-функціональної узгодженості його компонентів, а з іншого – від специфіки зовнішнього (культурно-історичного та суспільно-політичного) контексту його функціонування. Саме такі

залежності, на думку автора, мають бути покладені в основу критеріальних вимірів адекватності нормативно-правової бази, що регулює як кримінально-правові відносини загалом, так і діяльність органів кримінально-виконавчої системи зокрема.

Описаний методологічний підхід є цілком обґрунтованим та відзначається достатньою мірою наукової новизни.

Заслугує на увагу позиція дисертанта, згідно з якою до показників дієвості МРКВ слід віднести: а) міру взаємної відповідності та функціональної злагодженості складових цього механізму; б) міру сприяння наявної системної організації МРКВ виконанню охоронної, регулятивної, каральної, відновлювальної, запобіжної та заохочувальної функцій кримінальної відповідальності; в) динаміку розкриття злочинів (позитивний чи негативний характер цієї динаміки свідчитиме, відповідно, про зниження чи підвищення індексу ефективності МРКВ). При цьому необхідні умови настання кримінальної відповідальності мають передбачати не лише розкриття злочину та встановлення істини по справі, але й заходи в плані відновлення соціальної справедливості. Адже в іншому разі навряд чи можна було б вести мову про фактичну реалізацію відповідальності, передбаченої кримінально-правовими санкціями.

Формулюючи філософсько-правові засади реформування МРКВ в сучасній Україні, автор слушно зауважує на те, що основним об'єктивним компонентом у системі цього механізму є норми кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, тоді як визначальним суб'єктивним його компонентом є правосвідомість (як самих суб'єктів, так і об'єктів застосування МРКВ), від базових орієнтирів якої істотно залежить характер, ступінь, спрямованість та ефективність реалізації кримінальної відповідальності на усіх її рівнях. При цьому в разі відсутності належної кількісної міри регулятивного потенціалу правових механізмів відчутно гальмуються процеси якісного визначення позитивних орієнтирів

правосвідомості та стрімко нівелюється значущість права у суспільних відносинах (що призводить, врешті-решт, до поширення правового нігілізму).

Досліджуючи основні чинники динаміки розвитку інституту покарання, здобувач демонструє, що трансформації в культурно-ціннісній сфері життя суспільства зумовлюють потребу в реформуванні інституту кримінальної відповідальності в плані його узгодження зі змінами в ієрархії суспільно значущих орієнтирів. Зокрема, в роботі відзначається посилення тенденції до гуманізації (приведення до відповідності невід'ємним правам людини) цього інституту та механізму його реалізації, а також зміщення акценту від домінанти каральної функції кримінальної відповідальності до превалювання її відновлювальної та заохочувальної функцій. Посилаючись на досвід європейських країн, автор обґрунтовує, що таке реформування зрештою зумовлює підвищення дієвості МРКВ та сприяє його суспільному визнанню.

Окрім того, у дисертації відстоюється думка, згідно з якою гуманізація інституту кримінальної відповідальності передбачає забезпечення належних умов позитивної соціалізації засуджених. Тож при призначенні санкцій, пов'язаних з позбавленням волі, варто враховувати те, що вони поглиблюють ступінь відчуження особистості від законослухняного соціуму та сприяють зміцненню її зв'язків із кримінальним середовищем. Відповідно, такі санкції доцільно застосовувати лише у випадках необхідності ізоляції особи з міркувань суспільної безпеки.

Досить переконливою є позиція дисертанта стосовно доцільності запровадження примусового відшкодування збитків, пов'язаних із порушенням суб'єктивних прав як різновиду кримінальної (а не лише цивільно-правової) відповідальності; адже така кримінально-правова санкція, як штраф, далеко не завжди забезпечує таке відшкодування. До того ж, реформи в цьому напрямку в багатьох випадках дозволять уникнути згаданих вище небажаних наслідків застосування санкції позбавлення волі, що

підтверджується позитивним досвідом розвитку кримінально-виконавчої системи в країнах ЄС.

В плані стимулювання більш ефективної діяльності органів та підрозділів, що забезпечують реалізацію кримінальної відповідальності, дисертантом обґрунтовано пропонується створення чіткої програми захисту майна, життя, здоров'я та особистих інтересів усіх учасників кримінального процесу, а також членів їхніх сімей. Особлива увага при цьому приділяється питанням розробки програми щодо матеріального заохочення й надання відповідних пільг громадянам, які надають необхідні свідчення в процесі розкриття та розслідування злочинів.

Нарешті, варто відзначити низку слушних пропозицій здобувача щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення кримінальної відповідальності (зокрема, стосовно законодавчого закріплення умов погашення судимості, умов зняття судимості, запровадження кримінальної відповідальності для юридичних осіб та ін.).

Отже, сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації відзначаються належною мірою обґрунтованості та наукової новизни.

3. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертаційне дослідження І.В. Драгана ґрунтується на досить широкому діапазоні опрацьованих здобувачем наукових праць (як вітчизняних, так і зарубіжних авторів), нормативно-правових документів різних країн, а також результатах різнопланових статистичних досліджень. Окрім того, дисертантом були проведені ґрунтовні соціологічні опитування, спрямовані на вивчення стану, проблем та шляхів удосконалення вітчизняної системи кримінально-правового регулювання та механізму реалізації кримінальної відповідальності.

Окрім того, вагомим чинником достовірності положень та висновків цієї дисертації є високий рівень логіко-аналітичної культури автора в процесі обґрунтування власної позиції: він переконливо демонструє, що пропоновані

ним підходи передбачають можливість уникнення тих суттєвих прогалин та суперечностей при вирішенні розглядуваних проблем, які не вдається подолати на підставі поширених у сучасній літературі методологічних підходів.

Також варто відзначити узгоджуваність багатьох висловлених у роботі рекомендацій (як науково-теоретичного, так і нормативно-регулятивного плану) з європейським та світовим досвідом розвитку інституту покарання та механізмів його реалізації.

Врешті-решт, відчувається і неабиякий власний практичний досвід роботи дисертанта в органах забезпечення правопорядку. Тож матеріали дисертації І.В. Драгана характеризуються високим рівнем їх достовірності та узгодженості з юридичною практикою.

4. Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Положення та висновки дисертаційного дослідження І.В. Драгана відзначаються як теоретичною, так і практичною значущістю. Зокрема, в роботі формулюються філософсько-правові методологічні засади, на підставі яких визначаються напрямки подальших наукових досліджень МРКВ та шляхів його удосконалення, а також критерії й чинники його практичної оптимізації.

Результати розглядуваного дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у *законотворчому процесі* – при розробці та прийнятті змін до кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, а також пропозицій до проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- у *практичній діяльності* правоохоронних органів – при розробці методичних рекомендацій щодо службової діяльності органів досудового розслідування та суду;

- в освітньому процесі – при викладанні таких дисциплін, як «Філософія права», «Теорія держави та права», «Кримінальне право», «Кримінальний процес».

Про наукову та практичну значущість матеріалів дисертації І.В.Драгана свідчать додані до роботи 4 акти впровадження її результатів.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені у 10 наукових публікаціях: 3 з них – статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України; 2 – статті, опубліковані у закордонних періодичних наукових виданнях; 5 – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Як засвідчує аналіз зазначених публікацій, їх зміст висвітлює основні положення, висновки та рекомендації, висловлені у дисертаційному дослідженні І. В. Драгана. Тож кількість, якісні характеристики, обсяг публікацій здобувача та повнота висвітлення ними основного змісту дисертації відповідають нормативним вимогам МОН України.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Ретельне вивчення змісту рецензованої дисертації пересвідчує у тому, що ця робота є самостійно виконаною науковою працею. Використання матеріалів досліджень інших авторів супроводжується належним цитуванням та посиланням на відповідні джерела. Оформлення тексту дисертації цілком відповідає встановленим вимогам.

Отже, у дисертаційній роботі І. В. Драгана відсутні порушення академічної доброчесності.

7. Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертаційної роботи щодо її змісту та оформлення. Поряд із загальною позитивною оцінкою, слід, разом з тим, зауважити, що робота не позбавлена деяких спірних моментів, стосовно яких хотілося б висловити відповідні побажання.

По-перше, впадає в око відносний «паралелізм» представлених у дисертації філософсько-правових та конкретно-юридичних аспектів аналізу досліджуваної проблематики. Йдеться про те, що окреслені у другому розділі роботи досить ґрунтовні філософсько-правові підвалини реформування механізму реалізації кримінальної відповідальності дещо фрагментарно використовуються у наступному розділі при визначенні шляхів удосконалення нормативних основ функціонування цього механізму. Тож бажано було б посилити такими методологічними підвалинами аргументацію своїх пропозицій щодо згаданого удосконалення.

По-друге, досліджуючи питання інновацій в системі інституту покарання, здобувач досить часто вдається до обґрунтувань останніх з точки зору змін у суспільно-ціннісних орієнтирах, світоглядних установках, нормативно-правових основах та інших чинниках, що мають здебільшого суб'єктивно-вольовий характер. Однак при цьому нерідко залишаються осторонь підстави об'єктивної доцільності здійснення реформ саме у розглядуваних напрямках.

По-третє, бажано було б приділити спеціальної уваги співвіднесенню таких понять, як «механізм реалізації кримінальної відповідальності», «механізм кримінально-правового впливу», «механізм кримінально-правового регулювання» та «інститут покарання», які іноді вживаються як синоніми.

По-четверте, обґрунтовуючи тезу про доцільність запровадження примусового лікування від алкогольної та наркотичної залежності, дисертантові бажано було б вдатися також до аналізу причин, з яких свого часу держава відмовилась від системи таких медичних заходів, що досить тривалий час проводились по відношенню до осіб, які страждають на ці види залежності.

По-п'яте, попри те, що матеріали дисертаційного дослідження тісно пов'язані з використанням європейського та світового досвіду у сфері удосконалення механізму реалізації кримінальної відповідальності, в роботі

доволі вузько представлені іноземні літературні джерела (адже серед поданих у списку джерел іноземною мовою чимало перекладів публікацій вітчизняних авторів).

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальну позитивну оцінку роботи, яка є актуальним, самостійним, теоретично та практично значущим дослідженням.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційне дослідження Драгана Ігоря Валентиновича «Філософсько-правові засади реформування механізму реалізації кримінальної відповідальності в сучасній Україні» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею. Її положення та висновки відзначаються належним рівнем актуальності, наукової новизни та обґрунтованості. Вони в достатній мірі відображені у публікаціях автора та апробовані у правотворчій, правозастосовній та науково-педагогічній діяльності. Сформульовані у дисертації рекомендації та пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є достатньо обґрунтованими. Оформлення роботи відповідає нормативним вимогам МОН України.

Таким чином, за своєю актуальністю, науково-методологічним рівнем, практичним значенням отриманих висновків та пропозицій, їх науковою обґрунтованістю і достовірністю дисертаційне дослідження Драгана Ігоря Валентиновича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (зокрема, пунктам 10 та 11), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 979), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки

України від 12 січня 2017 року № 40 (у редакції Наказу Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759).

Відповідно, Драган Ігор Валентинович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент –

**Завідувач сектору моніторингу правової інформації
Відділу комунікацій Конституційного Суду України
та правового моніторингу Управління комунікацій
Конституційного Суду України
та міжнародного співробітництва,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
заслужений юрист України**

Н. В. Кушакова-Костицька

Підпис	<i>Кушакової-Костицької Н.В.</i>
Управління роботи з персоналом	засвідчую
голов. спец. М.Ф.Г. М. <i>В.М.Костіцька</i>	
посада, підпис	
"03" 03 2021 р.	

